

Kanada – zrod multikulturalismu

Základním problémem, který vyvolal proces vedoucí k nalezení politiky multikulturalismu, byla existence „dvou ústavních národů“: anglofonních a frankofonních Kanadčanů, což byl výsledek nejstarších dějin Kanady. Velká část dnešního území Kanady byla v 16. století osídlena Francouzi. Francouzská kolonie byla během sedmileté války mezi Brity a Francouzi dobyta britskými jednotkami (1759), čímž se anglické a francouzské kolonie dostaly do područí anglické královské koruny. Pozvolné vytváření moderního kanadského národa začalo ale až o sto let později, kdy došlo ke spojení čtyř kanadských provincií a Kanada se stala prvním britským dominiem. Kanadský ideál přitom nestavěl na jednom „národě“, ale na „komunitě občanů“, sjednocujících se na principech sociálního státu blahobytu. V rámci této „komunity občanů“ ale anglofonní dvoutřetinová většina dlouho okupovala prostor na úkor třetinové frankofonní menšiny a to vyvolalo nacionalistickou reakci. Kanada se tomuto vývoji snažila předejít odklonem od konstrukce politiky jediného národa k politice multikulturalismu.

Kanada je federálním státem a se skládá z 10 provincií. Pouze provincie Québec je většinou frankofonní (82 % populace, tedy asi 5,3 milionu obyvatel). V ostatních provinciích až na New Brunswick (kde 240 000 Francouzů tvoří asi třetinu populace provincie) nežijí více než 4 % frankofonních Kanadčanů. Od šedesátých let 20. století se Québec stal centrem francouzského úsilí o změnu vztahu mezi Francouzi a Angličany, směřujícího v radikalizované nacionalistické podobě k odtržení od Kanady. Před britským dobytím byl Québec centrem velké francouzské kolonie Nová Kanada. Britové přiznali francouzským obyvatelům právo na rozvíjení francouzské kultury a akceptovali také římskokatolickou církev. Na konci 18. století byla kolonie rozdělena: francouzská osídlení vytvořila tzv. Dolní Kanadu, zatímco Horní Kanada byla základem pro převážně anglofonní provincii Ontario. Obě provincie se spojili společně s provinciemi Nové Skotsko a Nový Brunšvik do britského dominia Kanady na základě *Zákona o Britské Severní Americe (British North America Act – BNA)*, přijatého parlamentem Spojeného království v roce 1867. Během následujících osmi desetiletí se ke čtyřem provinciím přidalo dalších šest, poslední v roce 1949. Systém byl od počátku konfederativní, ale nebyla dořešena přesná procedura vyjednávání konfederativní a provinční reprezentace ve věcech žádostí týkajících se úpravy BNA britským parlamentem (ten se mohl v těchto otázkách angažovat jen na kanadskou žádost).

Obě jazyková společenství vnímala kanadskou historii i význam konfederativní struktury státu jiným způsobem. Frankofonní část obyvatelstva si vyprávěla příběh o národu

rodícím se v souvislosti se vznikem prvních francouzských osad v 16. století. Tento hrdý mladý národ byl poražen roku 1759 a pohlcen britským imperialismem. Hlavním tématem kanadských dějin se stalo úsilí o náboženské, jazykové a kulturní přežití. Není divu, že konfederativní strukturu si frankofonní Kanadčané vykládali jako prostředek k zaručení relativní autonomie a francouzské identity a BNA interpretovali jako existenci dvou ústavních národů, podílejících se společně na správě země.

Až do konce šedesátých let 20. století ale převládala interpretace anglofonních Kanadčanů. Jejich kanadská historie začínala až britským vítězstvím v roce 1759 a byla příběhem kanadského národa, který se vytvořil z kolonistů a dokázal si zachovat příslušnost k britské koruně. Francouzi sice byli poraženi, avšak jsou vítaným elementem v zemi, v níž si společně s novými přistěhovalci mohou užívat kanadského způsobu života. Hlavním tématem vyprávění je politický a hospodářský rozvoj země. Konfederace v očích anglofonních Kanadčanů znamená vytvoření většinového typu vlády s garantovanými menšinovými právy pro frankofonní část. Centrální vláda není jen rovna vládám jednotlivých provincií, ale má současně pozici prvního mezi rovnými. Provincie Québec je jen jednou z deseti provincií, i když je jiná v tom, že je hlavním domovem francouzských Kanadčanů.

Na této rozdílné bázi se utvářela občanská sebeidentifikace *Kanadčanů* (anglických, bez přívlastku) a *frankofonních* či *francouzských Kanadčanů* (s přívlastkem). Právě tyto odlišnosti v historické naraci a v interpretaci konfederace byly jedním z důležitých podnětů pro vznik francouzsko-kanadského nacionalismu.

V šedesátých letech 20. století se v Québecu objevilo v důsledku mírného odklonu nových středních tříd od agrárního, politicky pasivního a katolickou církví usměrňovaného způsobu života frankofonních Kanadčanů mohutné nacionalistické hnutí. K moci se dostala nacionalistická vláda, která québeckou politiku směřovala k tomu, aby se prosadila politická suverenita Québecu v rámci širšího kanadského hospodářského společenství. V následujících letech se pokusila připravit secesi, ale první referendum o oddělení Québecu od Kanady v roce 1980 bylo naprosto neúspěšné.

Této situace se snažila využít federální vláda. Ta již dlouho před referendem začala pracovat na ústupu od britského modelu ke kanadskému, který se symbolicky projevil například v upuštění od modifikované britské vlajky a v přijetí současné vlajky s javorovým listem (1965). Koncem šedesátých let kanadská vláda liberálního premiéra Pierra Elliotta Trudeaua zřídila **Královskou komisi pro problémy bilingvismu a bikulturalismu**, která ve svých dokumentech hovořila v duchu frankofonního pohledu o rovném partnerství dvou

zakladatelských ras. V roce 1969 byl přijat zákon o úředních jazycích, který zavedl oproti stávajícímu teritoriálnímu principu dvojjazyčnosti princip personální, díky kterému byla zaručena rovná jazyková práva příslušníkům slabší jazykové skupiny, ať už žili kdekoliv v zemi.

Trudeauova vláda v roce 1971 vyhlásila „*politiku multikulturalismu v rámci dvojjazyčnosti*“ a v roce 1972 byl zřízen státní úřad pro multikulturalismus. Nová politika zohlednila kromě dvou „ústavních národů“ přibližně sto různých etnických skupin, mezi nimiž jsou největší Asiaté (6 %), Němci (3,4 %), Italové (2,8 %), Ukrajinci (1,5 %), Nizozemci (1,3 %) a původní obyvatelé (1,7 %) (Bokhare 2002, s. 247). Kromě autochtonního indiánského a eskymáckého obyvatelstva (tzv. „*First Nations*“) a anglické a francouzské populace se totiž od šedesátých let 20. století Kanada stala také místem pobytu příslušníků silného přistěhovaleckého proudu ze středovýchodní Evropy a z Asie. Zatímco v roce 1871 se 61 % Kanadánů hlásilo k britskému původu a jen asi 8 % jich nebylo ani anglofonních, ani frankofonních, o přibližně sto let později – v roce 1986 – již bylo z osmnáctimilionového národa jen 35 % obyvatel britského, 34 % obyvatel francouzského původu a 31 % se hlásilo k jiným etnickým skupinám (Deb 2002, s. 234). Tento poměr se přitom nadále mění ve prospěch třetích etnických skupin.

Od poloviny 19. století proběhly tři velké vlny přistěhovalectví do Kanady. První, datovaná do rozmezí let 1896–1914, přilákala dělníky z Británie, rolníky ze středovýchodní Evropy a americké farmáře. Druhá probíhala ve dvacátých letech 20. století do světové hospodářské krize a v jejím rámci přicházeli západní teritoria osídlovat často velmi chudí přistěhovalci ze zemí střední a východní Evropy. Přistěhovalecká vlna se obnovila po druhé světové válce a trvala do šedesátých let 20. století, kdy přicházeli především přistěhovalci evropského původu, tentokrát ovšem často s mnohem vyšším vzděláním a různorodou profesní specializací, než tomu bylo v předchozích případech. V posledních desetiletích pak přicházejí přistěhovalci také z Asie a Tichomoří (Hong Kong, Filipíny, Indie).

Kromě již ustanoveného bilingvismu tak politika multikulturalismu od počátku sedmdesátých let 20. století začala zohledňovat i další kulturní a etnické menšiny, přičemž teprve politická identita byla vnímána jako jednotná identita kanadská. Takový byl výsledek procesu odklonu od britské identity. Oproti „*tavícímu kotlíku*“, v podstatě konformistickému a destruktivnímu přístupu v USA, se Kanada rozhodla žít podle metafory „*kanadské mozaiky*“, to je být tolerantní vůči kulturnímu základu vlastních obyvatel. Kanadská multikulturní politika měla za cíl především dosáhnout integrace nových přistěhovaleckých

menšin do stávající dvojjazyčné kanadské společnosti. „*Multikulturalismus je politika podpory polyetnickosti v rámci národních institucí anglické a francouzské kultury*“ (Deb 2002, s. 237). Na jedné straně tak stát podporuje kulturní aktivity jednotlivých menšin, na druhé straně se je snaží systematicky jazykově poangličtit a pofrancouzštit, neboť jazyková integrace je vnímána jako předpoklad úplného zapojení do života moderní kanadské společnosti.

Přesto frankofonní Kanadčané politiku multikulturalismu velmi kritizují, protože vyvolává obavu, že je narušen jeden ze stěžejních aspektů kanadského života – jeho biculturalismus. Navíc ji považují tak trochu za podvod, neboť multikulturalismus „*staví francouzský jazyk a francouzskou kulturu do pozice jen kousek před ukrajinskou kulturou, ale daleko za anglickým jazykem a anglickou kulturou*“ (Deb 2002, s. 236). Takto se cítí být sníženi na roveň pouze jedné z mnoha kulturně-etnických skupin Kanady. S ohledem na vlastní požadavky se ale multikulturalismus neodvážili odmítnout.

Po neúspěšném referendu za samostatnost Québecu přijal v roce 1982 kanadský federální parlament *Listinu práv a svobod* v rámci nové kanadské ústavy. Ústava znovu zakotvovala rovnoprávný bilingvismus v celé zemi. Chyběl ale formální souhlas provincie Québec, jež nadále požadovala statut „*zvláštní společnosti*“ („*distinct society*“), byť všechny ostatní provincie s ústavou i chartou souhlasily. Debata, jež se rozvířila v kanadském liberálním prostředí, směřovala k otázce, nakolik a jak jsou tato práva platná pro francouzské Kanadčany (zvl. Québečany), respektive pro kanadské původní obyvatele. V Québecu byla místní vládou již během sedmdesátých let přijata v zájmu zachování francouzského kulturního a jazykového charakteru zákonná opatření, jež omezovala osobní práva, např. v rovině výuky jazyka, jednací řeči ve firmách a komerční reklamy (regulace toho, kdo smí navštěvovat anglické školy a kdo pouze francouzské – frankofonní děti a imigranti, povinná francouzština v podnicích velikosti nad 50 zaměstnanců, reklama pouze ve francouzském jazyce). Otázkou bylo, nakolik jsou tyto québecké zákony v souladu či rozporu se zmíněnou chartou základním práv.

Tento zásadní problém řešila v roce 1987 kanadská federální konference konaná na Meechském jezeře (Meech Lake), která přijala ústavní dodatek s názvem *The Meech Lake Accord*, obsahující úpravu statusu Québečanů („*zvláštní společnost*“, „*distinct society*“). Tato dohoda se měla stát závaznou pro právní interpretaci kanadské ústavy včetně zmíněné charty práv. Ovšem dvě provincie tuto dohodu nepřijaly. Québec proto začal jednostranně zavádět kroky směrem k většímu autonomismu. Přesto i dosud poslední pokus o vyhlášení

suverenity v rámci referenda z roku 1995 skončil neúspěchem, ač stoupenci federalismu zvítězili jen velmi těsně (50,6 : 40,9 %, přičemž 60 % frankofonních obyvatel bylo pro suverenitu a 90 % nefrankofonních pro federaci).

Bez ohledu na problém frankofonního Québecu je od roku 1988 v Kanadě platný **Zákon o kanadském multikulturalismu** (*Canadian Multiculturalism Act*), který výslovně potvrdil politiku „kanadské mozaiky“, uvedenou v život na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století, zpřesnil její principy a proklamoval státní ochranu nad kulturní a rasovou rozmanitostí coby základem kanadské identity. Je to vůbec první zákon svého druhu na světě, který zajistil mj. to, že vedle státního sekretáře pro multikulturalismus (1971) začalo fungovat zvláštní federální ministerstvo pro otázky multikulturalismu.

Zákon o kanadském multikulturalismu usiluje dosáhnout tří základních cílů:

- a) vytvořit v rovině identity takovou společnost, která bude respektovat kulturní různost a kulturní dědictví, aby její občané jakéhokoliv původu cítili příslušnost ke Kanadě;
- b) rozvinout mezi kanadskými obyvateli takovou formu aktivního občanství, která umožní využívat příležitostí a možností k tomu, aby se tito obyvatelé podíleli na budoucnosti svých komunit a své země;
- c) vybudovat sociálně spravedlivou společnost, která bude vůči svým členům jakéhokoliv původu vystupovat s respektem k jejich důstojnosti a s oceněním jejich různosti.

Na tomto místě lze uvést často diskutované otázky týkající se multikulturního soužití:

- 1) cílená podpůrná opatření, díky nimž by se podařilo zvýšit podíl menšinového obyvatelstva, žen a postižených v důležitějších institucích vzdělávání a hospodářství;
- 2) reforma učebních plánů oborů historie a literatury na veřejných školách tak, aby byl uznán větší aktivní podíl etnokulturních menšin na historii a kultuře země;
- 3) nové vymezení pracovních dní a rozvrhů studia podle rytmu náboženských rituálů a svátků přistěhovaleckých skupin (např. vyjmout obchody židovských a muslimských obchodníků ze zákazu nedělního prodeje);
- 4) změna norem pro předpisové oblečení (státní uniformy) s cílem respektovat náboženské přesvědčení přistěhovaleckých skupin (např. upravit předpis pro uniformu Královské kanadské jízdní policie, aby mohli Sikhové nosit turbany, případně vyjmutí Sikhů z povinnosti nosit na stavbách ochrannou helmu);
- 5) antirasismus jako téma ve vzdělávání;

6) vytvoření takových norem jednání ve školách nebo na pracovištích, které by zakazovaly nebo veřejně odsuzovaly jakékoliv rasistické, sexistické nebo proti homosexuálům namířené chování nebo výroky;

7) státní podpora etnických kulturních festivalů a výzkumných programů;

8) nabídka služeb pro dospělé přistěhovalce v jejich mateřské řeči místo požadavku znalosti anglického nebo francouzského jazyka v případě jejich využívání;

9) nabídka dvojjazyčné výuky pro děti přistěhovalců v rámci úvodní fáze vzdělávacího procesu.

Jakkoliv se kritikové multikulturní politiky obávali neblahého vývoje v podobě možné separace jednotlivých kulturních společenství, naznačují mnohé studie, že tato politika byla poměrně úspěšná. Nejenže se posílila hrdost příslušníků různých etnických skupin, kterým se daří uchovávat si původní identitu a současně propagovat vlastní kulturní dědictví, ale dramaticky se zlepšila ochota „starých“ Kanadčanů akceptovat Kanadčany „nové“ a současně se zvýšila schopnost „nových“ Kanadčanů integrovat se do života kanadské společnosti. Ta se také pozvolna stává mnohem inkluzivnější než dříve (Waterfall 2002, s. 228).

Kanada tedy ve druhé polovině 20. století prošla cestou od asimilačního monokulturalismu, přes bikulturalismus k otevřenému kulturnímu pluralismu – multikulturalismu.

Kontrolní otázky:

1. Proč se v Kanadě hovoří o bikulturalismu i o multikulturalismu a jaký je mezi nimi rozdíl či vzájemný vztah?
2. Lze kanadskou zkušenost s multikulturalismem přenést, nebo dokonce vyvézt mimo kanadské historické a společenské reálie?
3. Podle důležitosti seřadte problémy, návrhy a otázky z kanadské debaty ze závěru textu, které podle vás nejvíce mohou přispívat k udržení multikulturního smíru. Svě rozhodnutí zdůvodněte?